

Sosiaali- ja terveysministeriö

Viite: Kutsu kuulemiseen ja lausuntopyyntöne 28.1.25 lastensuojelun poikkihallinnollisen valmisteluryhmän ehdotuksista (VN/5997/2024 ja VN/5997/2024-STM-24)

THL:n lausunto

Raportissa on kiteytettynä useita vaikeita asioita tiukasta aikataulusta ja aiheen haastavuudesta huolimatta. On tärkeää, että raportissa on todettu lastensuojelu- ja rikosseuraamusjärjestelmien erillisuus. Tavoite saada lapsen rikollinen toiminta loppumaan yhdessä kuntoutuksen kanssa on hyvä ja tarpeellinen, mutta perusoikeuksiin puuttuminen olisi niin vakavaa, että sääntely tulisi tehdä huolellisesti.

Suljettu laitospalvelu

Päätöksenteko

Päätöksenteon, vastuiden ja oikeusturvan huolelliseen määrittelyyn ja niistä säätämiseen tulee varata riittävä aika. Kysymys on niin keskeinen, että huolellinen valmistelu on etusijalla, vaikka se viivästyttäisi palvelun käynnistämistä. Ei voi syntyä tilannetta, jossa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai yksikön henkilöstön toimivaltuuksien rajat ovat epäselvät. Raportissa viitataan moniammatilliseen asiantuntijaryhmään, mutta jää epäselväksi, mikä on sen suhde lastensuojelulaissa jo säädettyyn päätösvaltaan.

Suljetun laitospalvelun tuottamisvastuu

Tuottamisvastuun säätäminen Valtion koulukodeille on perusteltua huomioiden olemassa olevan osaamisen hyödyntäminen, toiminnan asteittainen kehittäminen, jo tällä hetkellä toimiva tutkimusyhteistyö ja tehtävän antaminen viranomaiselle. Työlle on taattava riittävä resurssi ja varmistettava sujuva yhteistyö THL:n ja muiden tutkimuslaitosten kanssa, jos tutkimus-, seuranta- ja kehittäminen on osa koulukotien henkilöstöresurssia. Seurantaryhmä tutkimukselle on siksi tärkeä.

Moniammatillisen asiantuntijaryhmän osalta todetaan että ”tehtävänä olisi muun muassa vastata lapsen sijoitusaikaisten palvelujen ja tuen *järjestämisestä* sekä arviointityöstä.” Järjestämisvastuuseen viittaaminen aiheuttaa hämmennystä suhteessa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämisvastuusta säädettyyn nähden.

Jää epäselväksi, toteutetaanko viranomaisvalvonta vasta järjestäjän omavalvonnan jälkeen reaktiivisesti. Suljetun palvelun luoteen vuoksi ei voida nojautua ensisijaisesti omavalvonnan piiriin. Asiakasturvallisuuden takaamiseksi tulisi kaikki yksikön vaaratapahtumat ja epäkohtailmoitukset edellyttää toimitettavan hyvinvointialueelle heti tiedoksi valvontalain 29 §:stä poiketen.

Palvelun määritelmä ja kesto

Yksi edellytys suljetulle laitospalvelulle olisi, että lapsi ”käyttää vakavaa väkivaltaa tai tekee muita rikollisia tekoja”. Määritelmä jättää kuitenkin harkintavaltaa sen suhteen, minkälaisista teoista tulee olla kyse. Kuka vakavuuden ja riittävän rikollisen teon arvioi juridisesta näkökulmasta? Ehdotettu muotoilu ei myöskään sisällä viittausta päihteidenkäyttöön, vaikka raportissa useissa kohdin viitataan nimenomaan päihteitä käyttäviin lapsiin.

Palvelu olisi suunnattu etenkin niille lapsille, joille nykymuotoinen erityinen huolenpito (EHO) ei ole riittävä. Tuleeko lapsen kokeilla ensin EHOa? Raportissa viitataan yleisesti todettuun epäkohtaan, että EHO:n kesto on liian lyhyt lapsen kuntoutumisen kannalta, mutta ei ole tuotu esille, miksi yksi sääntelyvaihtoehto ei voisi olla EHO:n pidentäminen.

Erityistä huomiota jatkovalmistelussa tulee kiinnittää palvelun keston ja määrääkaikaiseen arviointiin. Vähintään tulisi säätää, että palvelun tarpeellisuus arvioidaan tiheämmin kuin kerran vuodessa asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä. Lapsen perusoikeuksia rajoitetaan niin voimakkaasti, ettei toiminnan kestävyyttä voi tarkastella vain reaktiivisesti. Lisäksi tulee huomioida terveydenhuollon hoitosuunnitelmien arviointi samassa yhteydessä.

Henkilöstö

Henkilöstöresurssin mainitaan olevan “esimerkiksi kolme per lapsi”, mitä voidaan pitää miniminä. Turvahenkilöstön osalta viitataan hätä- ja pakkotilaan, joiden arviointi kyseisissä tilanteissa voi johtaa tulkinnanvaraisuuteen ja mielivaltaan. Tämänkin vuoksi tulee säätää säännönmukaisesta ja toiminnanaikaisesta valvonnasta.

Raportin mukaan eri osastojen välisissä siirtymätilanteissa voidaan toimia niin, että henkilöstö voisi siirtyä lapsen mukana. Tulee varmistaa, että valvontaviranomaiset mahdollistavat tämän, koska eri osastoilla ei ole aiemmin voinut olla jaettua hoito- ja kasvatushenkilöstöä.

Vähimmäisvaatimus lääkärin ja psykologin saatavuudelle on, että he ovat päivittäin saatavilla tarvittaessa fyysisesti. Myös lääkärin erikoistumiseen tulee kiinnittää huomiota jatkovalmistelussa sekä siihen, että lääkäriellä on oma hoitovastuu. Palvelun tulisi olla hyvinvointialueen vastuulla.

THL kiinnittää huomiota siihen, miten voidaan varmistaa, onko osaavaa henkilöstöä ja täydennyskoulutusta saatavilla. Lisäksi tulee säätää sijaisten käytöstä.

Kuntouttava hoito ja hallinnonalojen välinen yhteistyö

Ensisijaisesti tulee keskittyä lapsen ja hoito- ja kasvatushenkilöstön välisen suhteen luomiseen. On hyvä, että päihdehoito toteutettaisiin tuomalla palvelu. Uusi palvelu edellyttää, että eri sektoreiden toimijat tekevät vahvasti pitkäjänteistä yhteistyötä, mutta sääntely ei nykyiselläänkään toimi.

THL ehdottaa perustettavaksi kansallisen moniammatillisen ryhmän, joka koordinoisi lasten polkuja erityiseen huolenpitoon, sekä EVA- ja NEVA-yksiköihin, ja tähän ehdotettuun palveluun.

Suljetun laitoksen ja paikallispoliisin välistä yhteistyötä tulee kehittää, ja raportissa on tämä todettakin. Poliisilla tulee olla koulutusta ja kokemusta nuorten kohtaamiseen, ja selkeä ymmärrys palvelun kuntouttavasta ja suojelun tavoitteesta.

Perusoikeuksien rajoittaminen ja lastensuojelulain mukaiset rajoitukset

Ehdotuksen mukaan liikkumisvapauden rajoittaminen ilman erillistä päätöstä olisi mahdollista samalla, kun lapsi sijoitetaan suljettuun laitospalveluun. Jatkossa olisi aiheellista säätää tarkemmin, miten pitkälle liikkumisvapauden rajoittaminen ulottuu ja tehdäänkö päätös, jos sitä voidaan lieventää.

Raportin mukaan päihdyttävien aineiden tarjontaa ja saatavuutta olisi estettävä tehokkaasti laitoksessa, ja merkkejä niiden käytöstä tulisi seurata aktiivisesti. Tulee arvioida, tarkoittaako tämä muutoksia henkilöntarkastukseen ja –katsastukseen.

Lapsen läheissuhteiden ja muiden sosiaalisten suhteiden ylläpito sekä itsenäistymisen tukeminen

Lastensuojelulain 4 §:ssä ja 54 §:ssä veloitetaan lastensuojelua tukemaan lapsen oikeutta jatkuviin ja turvallisiin ihmissuhteisiin. Tälle löytyy perusta kehityspsykologisesta kirjallisuudesta. Sijaishuoltopaikan etäisyys ei saisi olla este lapsen yhteydenpidolle hänelle läheisiin henkilöihin. Etäyhteydenpito ei korvaa vuorovaikutusta läheisten kanssa. Etenkin nuorempien sijoitettavien lasten osalta tulisi mahdollistaa myös perheen majoittuminen tarvittaessa.

Jatkossa tulee kiinnittää huomiota siihen, miten mahdollistetaan vanhempien ja muun läheisverkoston mukanaolo ja sitoutuminen hoidon tavoitteisiin. Raportin mukaan ulkoilu tapahtuisi aidatulla piha alueella. Sen sijaan kantaa ei oteta siihen, miten mahdollistetaan liikkuminen normaaleissa nuoren toimintaympäristöissä. LSL 4 §:n mukaan lastensuojelun toimilla tulee tukea lapsen itsenäistymistä ja kasvamista vastuullisuuteen. Ehdotetussa palvelussa on riski sille, että lapsi jää määräämättömäksi ajaksi eristykseen, mikä lisää syrjäytymisen riskiä.

THL:n tekemän pohjoismaisen vertailun¹ mukaan kaikissa lastensuojelun laitospalveluissa ja lastensuojelulain mukaisissa rajoituksissa tulee varmistaa lapsen oikeus myös laitoksen ulkopuoliseen elämään.

Luvattomat poissaolot

Lasten mukaan merkittävin tekijä luvattomalle poistumiselle ovat sosiaaliset suhteet. Näihin keskittyminen on ensisijaista rajoitustoimiin nähden. Sijaishuollon laadun parantaminen on ensisijaista suhteessa rajoittaviin toimiin.

Raportissa mainitaan niin sanotut etsintätiimit ja THL kannattaa etsintätiimien perustamista esim. YTA-alueittain. THL pitää luontevimpana, että edellä mainittu etsintäpartio olisi koulutettu tähän tehtävään ja sillä olisi valmiudet tehdä kiinnipito ilman, että lapsille aiheutuu ylimääräistä haittaa ja vahinkoa.

Raportin mukaan tässä vaiheessa ei tarkastella toimintavaltuuksia perhehoidossa olevien lasten osalta, mutta tarkasteluun tulisi ryhtyä mahdollisimman pian myös heidän osaltaan.

Ennakoivana rajoitustoimenpiteitä ehdotetaan, että lapsen kiinnipitoon voisi ryhtyä myös laitoksen piha-alueella. On kuitenkin pohdittava tarkoin, miten tällainen ennakkollinen rajoitustoimenpide voitaisiin toteuttaa ja millä perusteilla. Säättäminen ja käyttöönotto edellyttävät tarkkaa seuranta ja valvontaa. Paikannuksen ja muunkin sääntelyn osalta on lain toimeenpanon kannalta luontevinta, että sääntely on mahdollisimman pitkälle lastensuojelulaissa.

Pääjohtajan sijainen,
hallinto- ja talousjohtaja

Mia Nykopp

Johtaja

Anneli Pouta

¹ Juuriala, Eva & Niemi, Minna. 2024. *Alaikäisten vapautta rajoittavat toimenpiteet ja suljetut laitokset: Lastensuojelullinen näkökulma Pohjoismaihin*. THL:n työpäpaperi 2024:34.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-323-2>